

TYyli, ILMAISU JA KOKEELLISUUS ELOKUVASSA JA ELOKUVA- TUTKIMUKSESSA

Aalto-yliopiston elokuvataiteen ja lavastustaiteen laitos järjesti syksyllä 2016 viikon mittaisen kurssin suomalaisesta nykyelokuvasta tuotannon professori Aleksi Bardyn johdolla. Juho Kuosmasen Cannesin elokuvajuhlilla palkitun elokuvan *Hymyilevä mies* (2016) myötä nousi keskusteluun kysymys siitä, mitä yhteistä on niillä *arthouse*-elokuvilla, jotka pienestä budjetistaan ja/tai suhteellisesta tuntemattomuudestaan huolimatta menestyvät suurilla kansainvälisillä festivaaleilla ja onnistuvat lyömään itsensä läpi maailmanlaajuisesti.

Puhelinkeskustelu *Cahiers du Cinéma* -elokuvallehden pitkäaikaisen toimittajan, nykyisin *Télérama*-viikkolehdeissä elokuvakriittikkona työskentelevän, Frédéric Straussin kanssa antoi joitakin kiinnostavia selityksiä tähän visaiseen mutta elokuvien viennin kannalta olennaiseen kysymykseen. Straussin mukaan kansainvälisen läpimurron näkökulmasta kaikkein tärkein tekijä on elokuvan ”visuaalinen tyyli”. Hänen mukaansa sillä, onko elokuva katsojalle vieraasta maasta, käsitteleekö se outoa aihetta tai onko se täysin tuntemattoman ohjaajan tekemä, ei ole lainkaan merkitystä, jos teos puhuu estetiikkansa ja ilmaisunsa kautta ”elokuvan universaalia kieltä”. Tällä Strauss tarkoitti sitä, että teoksen tekijällä on vahva, omakohtainen ote ja tunnistettava maailma – ”visio” (kuten Aki Kaurismäellä tai Juho Kuosmasella), joka puolestaan kiinnittyy elokuvan historian pitkään perinteeseen käyden sen kanssa elävää vuoropuhelua.

Hymyilevä mies, josta katsojat Cannesissa löysivät Straussin mukaan tunnistettavia kaikuja ainakin 1960-luvun ranskalaisesta ja amerikkalaisesta uuden aallon elokuvasta, nappasi parhaan elokuvan palkinnon arvostetussa *Un certain regard* -sarjassa. Sarjan ranskankielinen nimi viittaa tiettyyn katseeseen, määrättyyn tapaan katsoa maailmaa, yksilölliseen näkökulmaan. Olemme 1950-luvulla Ranskassa syntyneen *auteur*-teorian ytimessä, johon Strauss puhelinkeskustelussa viittasi ja johon Suzanne Liandrat-Guigues palaa tässä *Lähikuvaan* numerossa Jacques Rivetten kokeellisen *Out1*-elokuvan osalta. Yliopistonlehtori Marie-Thérèse Journot’n kokoama elokuvasananasto (2006, 95) tiivistää käsitteen *politique des auteurs* seuraavaan paljonpuhuvaan lauseeseen:

Cahiers du Cinéma elokuvakriitikot, usein elokuvaohjaajia itsekin, rakentavat kuvan ohjaaja-näyttämöllepanijasta (*metteur en scène*), jonka tyyli ja persoonallisuus muokkaavat teosta ja takaavat sen laadun mahdollisimman kaukana niistä François Truffaut'n mainitsemista "kameran virkamiehistä", jotka toteuttavat tilaustyönä heille annetut aiheet.



Juho Kuosmasen *Hymyilevä mies* -elokuvan (2016) visuaalisesta tyylistä ja ilmaisusta löytyy kaikuja 1960-lukulaisesta uuden aallon elokuvasta. Kuvat: Kuokkasen Kuvaamo © Elokuvayhtiö Aamu.

Ilmaisu, estetiikka ja tyyli ovat siis monella tapaa elokuvataiteen ehdottomassa ytimessä, mikäli halutaan tehdä jotakin muuta kuin "virkamiestyötä". Tästä huolimatta, esimerkiksi elokuvataiteen opetuksessa, edellä mainitut osa-alueet hautautuvat helposti taka-alalle teknisen osaamisen ja ammattilaisuuden hallitessa keskusteluita. Sama koskee elokuvaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ja akatemista lehtikirjoittelua, miksei päiväkritiikkiäkin, jossa elokuvasta puhutaan toistuvasti sen käsittelemien teemojen, ei itse ilmaisun kautta. Yksi syy tähän voi olla aiheen ilmeinen haasteellisuus. Miten ilmaisu tai tyyli oikeastaan määritellään? Mitä ne pitävät sisällään? Epäilemättä ainakin esteettisiä ja taiteellisia valintoja liittyen elokuvallisen ilmaisun muotoihin (kuvakompositio, kameratyöskentely, valaistus, leikkaus, värit, rytmi, jne.). Tyyli voi toisaalta olla jotakin, joka linkittyy elokuvan lajityyppeihin. Jos näin on, ja jotta tyylin tunnistaa, sitä on peilattava joko jotakin normia tai vaihtoehtoa vasten. Mitä nämä normit tai vaihtoehdot sitten ovat? Sen tiedämme, että päätös käyttää jollain tapaa hätkähdyttäviä tai poikkeuksellisia visuaalisia elementtejä ei vielä takaa sitä, että teoksen tyyli on ehjä, onnistunut, koskettava, uutta luova, persoonallinen ... tai mitä hyvänsä tyylin laatukriteeriksi asetetaankin. Tyyli lieneekin jotain, joka määrittyy jokaisessa elokuvassa uudelleen – ja joka pakenee määritelmiä.

Tässä numerossa halusimme antaa äänen muodon, ilmaisun ja estetiikan merkitysten pohdinnoille elokuvan tekemisessä ja elokuvan tutkimuksessa.

Numeron avaa Rami Mähkän artikkeli, jossa hän keskustelee 1970-luvun eurooppalaisesta taide-elokuvasta ja sen tavoitteesta purkaa valtavirtaelokuvakoneiston (Hollywoodin) ”näkymätöntä” tai ”realistiseksi” ymmärrettyä elokuvaa kohti läpinäkyvää ilmaisua, joka herättelee kriittistä suhtautumista esitettyihin sisältöihin. Mähkä ottaa lähtökohdaksi Peter Wollenin käsityksen vasta elokuvasta, jossa katsoja pakotetaan huomioimaan elokuvan rakentuneisuutta. Vastaelokuva-termillä on usein purettu ranskalaisen ja eurooppalaisen uuden aallon elokuvia, mutta Mähkä laajentaa käsitteen soveltavuutta ja analysoi, millaisia funktioita samojen keinojen hyödyntäminen nosti esille Monty Pythonin komedioissa 1970-luvulla. Hän argumentoi, että läpinäkyvyyttä voidaan hyödyntää myös komediallisten ilmaisujen muotoilussa.

Toisena tutkimusartikkelina on Henry Baconin pohdinta elokuvan tyylin tutkimuksen perinteistä, nykytilanteesta ja tulevaisuudestaan. Bacon tuo yhteen erilaisia tyylin tutkimuksen näkökulmia ja luo monipuolisen kuvan siitä, miten elokuvatutkimuksessa voidaan sekä määrällisesti että laadullisesti lähestyä tyylin kysymyksiä. Yhdistelemällä näitä näkökulmia hän korostaa erityisesti niitä mahdollisuuksia, joilla tyylin tutkimusta voitaisiin avata *auteur*-näkökulmasta kohti vertailevaa näkökulmaa, jossa voidaan käsitellä laajoja kysymyksenasetteluja, jotka laajenevat yhden teoksen ja/tai yhden tekijän ylitse.

Baconin artikkelia täydentävänä näkökulmana toimii Jaakko Seppälän katsaus *Cinematics*-ohjelmiston ja -sivuston mahdollisuuksista elokuvan tyylin tutkimukselle. *Cinematics* on vakiinnuttanut asemansa erityisesti otospituuksien mittaamisessa ja vertailussa, mutta Seppälä tuo esille, miten ohjelmiston kehittyminen on avannut uudenlaisia analysointimahdollisuuksia digitaalisen elokuvatutkimuksen kentällä.

Varpu Rantalan katsaus väitöskirjatutkimuksensa metodologiaan jatkaa keskustelua digitaalisen humanistisen tutkimuksen uusista mahdollisuuksista ja tuoreista avauksista hyödyntää tietokoneita osana myös ilmaisun tutkimusta. Ennen kaikkea Rantalan teksti edustaa kokeellisen elokuvatutkimuksen uutta rintamaa. Hän tuo tekstissään esille, miten suhtautumalla kokeellisesti ja avoimin mielin esimerkiksi elokuvan kuvallisen materiaalin sisältöön voidaan nostaa esille aivan uudenlaisia näkökulmia elokuvien tyyliin ja sisältöön. Hän tarkastelee muun muassa värien käyttöä tiettyjä teemoja edustavissa kohtauksissa. Rakentamalla näistä mielenkiintoisia ja luovia kuvamontaaseja hän pystyy nostamaan keskusteluun uusia näkökulmia kohtausten rakentamisesta ja elokuvaestetiikan tulkinnasta.

Numeron katsauksissa pureudutaan myös ranskalaisen kokeellisen elokuvan maailmaan, josta Aalto-yliopiston projektit ja opiskelijat luovat ajankohtaisen keskustelun. Tämä osuus alkaa käännoksellä Suzanne Liandrat-Guiguesin esitelmästä, jossa hän analysoi Jacques Rivetten *Out1*-teosta. Lähes 13-tuntinen elokuvateos on kokeellinen paitsi pituutensa myös muotonsa takia. Elokuva nostaa esille elokuvanteon prosessimaisuutta ja näyttämöllepanon merkittävyyttä. Nostamalla prosessimaisuutta esille katsoja asetetaan tarkastelemaan tuotettuja kuvia ja yhteiskunnan tilaa uudella tavalla, tavalla jossa kokemukseellisuus ja ilmaisu usein korostuvat sisältökeskeisen katselun sijasta.

Samaa teemaa jatketaan Aalto-yliopiston järjestämän *Out2*-kurssin pohdinoilla. Kurssin osallistujat tuottavat yhteistyössä *Out2*-elokuvateoksen, joka tullaan esittämään ensi kerran elokuussa 2017. Katsauksessa kurssin vetäjät Harri Laakso ja Maiju Loukola ja kolme opiskelijaa Henna Herranen, Matti Tanskanen ja Saara Kanerva Tamminen pohtivat, millaisia vaikutteita ja ideoita he ovat saaneet Rivetten alkuperäisteoksesta ja miten he ovat kokeellisesti läh-

teneet toteuttamaan nyky-yhteiskuntaan sijoittuvaa versiota samankaltaisista prosessimaisuuden ja ilmaisun ulottuvuuksien lähtökohdista.

Toivotamme teille antoisia lukuhetkiä kokeellisuuden ja tyyllisten ilmaisukysymysten parissa.

Helsingissä, huhtikuussa 2017
Outi Hakola ja Satu Kyösola

Kirjallisuus

Journot, Marie-Thérèse (2006) "Le Vocabulaire du cinema". Armand Colin.

Sukupuolen- tutkimus

GENUSFORSKNING

Teemanumerot 2017:

01 Trans- ja intersukupuolisuuden tutkimus

02 Luontokulttuurit

03 Tyttöstudium

Neljä tyylikästä numeroa +
Sukupuolentutkimuksen seuran jäsenyys 50 € / vuosi.
Opiskelijat, apurahatutkijat ja työttömät 25 € / vuosi.

Tilaa verkossa:

www.sukupuolentutkimus.fi

sunsjasenet@sukupuolentutkimus.fi

Aiemmat vuosikerrat löydät elektrasta:

www.elektra.helsinki.fi

**Tutustu alan suomalaisen kärkitutkimukseen
ja kuumimpiin puheenvuoroihin!**

